

basis onderwijs

FREINET-SCHOOL: SCHOOLBOEKEN DE DEUR UIT!

De Freinetscholen houden de schoolboeken buiten de school. Waarom? Wie is Freinet en wat zijn zijn uitgangspunten? Hoe werkt zijn methode in de praktijk?

Frans Weeber gaat in onderstaand artikel nader op deze vragen in. Hij is leraar op een Freinet-basisschool te Delft, waar sinds 1970 in totaal zes basisscholen in samenwerkingsverband volgens de ideeën van Freinet zijn gaan werken.

Celestin Freinet, revolutionair pedagoog

Het lijkt me goed dit artikel te beginnen met wat meer te vertellen over de pedagoog-onderwijzer Celestin Freinet. Wellicht zijn nog niet alle *Moer*-lezers bekend met hem en zijn ideeën. Of u zegt: Freinet, o ja, dat is die man van de drukpers op school. Hopelijk weet u na het lezen van dit artikel wat meer over hem en misschien wordt u wel geïnspireerd iets met zijn ideeën te doen in uw eigen praktijk.

Freinet werd op 15 oktober 1896 in het Franse dorpje Gars geboren. Hij studeerde voor onderwijzer en in 1920 kreeg hij zijn eerste baan in Bar-sur-Loup, een arm boerendorp in de Franse Alpen.

Al snel ontdekte Freinet dat zijn kinderen niet echt geïnteresseerd waren in wat er op school gebeurde. Het overschrijven, dicteren en van buiten leren sprak hun op geen enkele wijze aan. Ook ontdekte hij dat ze wél luisterden en wél geïnteresseerd waren in dingen die van *buiten* de school binnen kwamen. Freinet durfde de consequenties van zijn

ontdekkingen te aanvaarden: hij ging met de kinderen de school uit. De natuur in om bloemen en dieren in hun natuurlijke omgeving te leren kennen. Naar verschillende werkplaatsen in het dorp om mensen ambachtelijk bezig te zien. Groot enthousiasme bij de kinderen was het gevolg daarvan. Ze schreven hun ervaringen op in schriften. Om hun ervaringen beter te kunnen verwerken, kregen de kinderen van Freinet zelf-instruerende en zelf-corrigerende kaarten. De kinderen konden daarmee individueel de daarvoor benodigde elementaire kennis en vaardigheden leren. Je zou het een soort geprogrammeerde instructie kunnen noemen. Van een passief leergedrag groeiden de kinderen op deze wijze naar een actief leergedrag.

Op grond van zijn ervaringen in de klas en door de studie van een aantal pedagogen (onder meer Montessori, Makarenko, Rousseau) kwam Freinet tot het inzicht dat frontaal, klassikaal onderwijs niet kan. Dat soort onderwijs staat te ver af van de kinderlijke ervarings- en interessewereld. Tot een tweede essentieel inzicht kwam hij door de studie van werken van Marx, Engels en Lenin. De school is geen eiland in de maatschappij. Ze is verbonden met het sociale milieu waarin ze staat. De school in Bar-sur-Loup was van arme boeren en arbeiders en ze moest daarom hun belangen dienen.

Freinet voerde ook dit inzicht uit in de praktijk. Hij vertelde de ouders van zijn kinderen wat hun rechten waren en hoe ze daar voor op konden komen. Dit kiezen voor de onderdrukten bracht Freinet vooral in de jaren dertig in hevige conflicten met de autoriteiten, die blijkbaar andere belangen dienden.

In 1923 begon hij de eerste experimenten met de *drukpers*. Doel daarvan was: de ervaringen en belevingen duurzaam vast te leggen, zodat ze gebruikt konden worden als leermateriaal.

Steeds meer onderwijzers gingen de drukpers gebruiken. Freinet proclameerde de stelling: 'De schoolboeken de deur uit!'

Gemakkelijk gezegd, maar als je dat ook doet, wat dan?

Freinet en zijn medewerkers zaten ook met dat probleem. Hun oplossing was tweërlei. Ze richtten een tijdschrift op (*L'Educateur*) waarin ze praktijkervaringen uitwisselden en theoretische achtergronden bespraken. Ze richtten een coöperatie op om zelf drukpersen en ander leermateriaal (platen, films, boekjes voor het documentatiecentrum etc.) te produceren en te verspreiden. In eigen beheer: de coöperatie stond los van de commerciële uitgeverijen.

De coöperatie bestaat nog steeds. Na de Tweede Wereldoorlog schiep Freinet nog twee organisatorische kaders, waarin de Freinetwerkers elkaar konden ontmoeten en van waaruit de Freinetideeën nog steeds verspreid worden.

Op 8 oktober 1966 stierf Celestin Freinet. Zijn werk wordt echter

voortgezet, onder meer in Delft.

Start in Delft: zes openbare lagere scholen

Onze geschiedenis is nog vrij kort: hij begint in 1970. Ik wil hier kort onze ontwikkelingsgang beschrijven.

In 1970 bestond er bij een aantal Delftse openbare scholen behoefte aan een cursus spellen. Zo'n cursus was niet voorhanden en we konden ook geen instantie vinden, die ons daarbij kon helpen.

Daarom zijn we zelf een cursus spellen gaan organiseren. Twee hoofden van scholen hadden in hun eigen school al ervaring met spellen. Een ervaring die ze door studie theoretisch onderbouwd hadden. We kregen bij de gemeente gedaan dat de twee hoofden van lesgeven werden vrijgesteld om de cursus voor te bereiden en uit te voeren. Inmiddels kwam er een schoolbegeleidingsdienst in Delft, die een andere cursus spellen vanuit andere uitgangspunten ging opzetten. Een scheiding der geesten voltrok zich: een aantal scholen viel af, zes scholen besloten op de eigen weg door te gaan.

Dat doorgaan op de eigen weg is een belangrijke stap geweest in de ontwikkeling naar een Freinetbeweging in Delft.

Een tweede belangrijke factor in die ontwikkeling was Frans Versluis, hoofd van een van de zes scholen. Hij was al in 1949 in contact gekomen met de ideeën van Freinet en hij was mede-oprichter van de Coöperatie 'De drukpers op school' (1950). De Coöperatie diende voor de productie en verspreiding van leermiddelen. Door zijn inbreng is in onze groep de discussie over de Freinetpedagogiek als mogelijke oplossing voor onze problemen in de praktijk op gang gekomen.

We besloten een maand te experimenteren met de 'vrije tekst' (daarover verderop in dit artikel meer). Het taalboek ging voor een maand de kast in en het is sindsdien daar gebleven. Al pratende ontdekten we de andere ideeën van Freinet en wilden ermee gaan werken in onze eigen scholen. Daar is nu een begin mee gemaakt. Ook de organisatie hebben we vorm gegeven. De Coöperatie bliezen we nieuw leven in en daarnaast richtten we een pedagogische vereniging op: de Freinet Beweging Nederland. Inmiddels zijn ook scholen en personen van buiten Delft lid geworden van de vereniging.

Uit het bovenstaande blijkt wel dat we midden in een ontwikkeling zitten. Dat betekent dat u bij ons ongetwijfeld nog vele trekjes van het traditionele onderwijs zult vinden en dat we nog niet voor alles een bevredigende oplossing hebben gevonden.

Onze uitgangspunten

Het kiezen voor het kind maakt een radicale politieke, sociale en peda-

gogische stellingname noodzakelijk, vinden wij. Wij willen geen verantwoording nemen voor het in stand houden van onze kapitalistische maatschappij, waarin de verontmenselijking in de vorm van uitbuiting, discriminatie, geweld, vervreemding, vervuiling en technocratie om zich heen grijpt.

Dit betekent niet dat we binnen onze schoolmuren de revolutie prediken. Het betekent ook niet dat we onze leerlingen blauwdrukken van de een of andere toekomstige heilstaat voor ogen toveren. Het betekent wel, dat we het heden ter discussie stellen. Dat heden vinden we in onze scholen in de verhalen die de kinderen doen van hun ervaringen. Dat is namelijk het heden dat we aan de orde stellen: de beleavingswereld van de kinderen. Waar we kunnen, trekken we zaken en personen van hun voetstukken om ze uit de sfeer van onaantastbaarheid te halen. Dat lijkt misschien eenvoudig, maar dat is het niet in een onderwijs dat zich als vanzelfsprekend bezig houdt met het overdragen van zekerheden. We willen dat kinderen leren onderzoeken, dat ze niet onmiddellijk iets aannemen, omdat een volwassene het zegt, of omdat het in een boek staat (de magie van het gedrukte woord). Dat is de inhoud van het begrip kritisch, dat we in onze uitgangspunten hanteren. Niet alleen naar kritische zin, maar ook naar creatief gedrag streven we. Creatief in de zin van het in staat zijn en de wil hebben om oplossingen te vinden voor de problemen waarvoor we geplaagd worden. Actief in te grijpen in de dingen die om je heen gebeuren.

De belangrijkste zingeving die de mens volgens ons aan zijn bestaan kan geven, is de scheppende arbeid ten behoeve van zichzelf en de gemeenschap waarin hij leeft. De pedagogie van Freinet is daarom een pedagogie van de *arbeid*. Een Freinetschool is daarom een school waarin het begrip arbeid centraal staat. Want ook het kind werkt. Door zijn arbeid wordt het groot. Dat groot worden is niet uitsluitend een intellectueel proces. In onze aanpak streven we er serieus naar de leerschool (abstraherend en vervreemdend) te vervangen door de arbeidsschool (met de werkelijkheid werkend).

Al deze doelstellingen kunnen natuurlijk gerealiseerd worden als het kind leert verantwoordelijkheid te dragen. De verantwoordelijkheid is de brug van het individu naar de groep. En de groep neemt in onze scholen een belangrijke plaats in. In een Freinetklas moet alles bespreekbaar zijn. Het is de gewoonste zaak van de wereld dat de kinderen taken op zich nemen, waarvoor zij tegenover de groep verantwoordelijk zijn.

Freinet in onze praktijk

Het wordt nu tijd eens te kijken hoe we al die 'mooie' woorden proberen om te zetten in onze dagelijkse praktijk.

Even een opsomming van de technieken en hulpmiddelen die we gebruiken bij ons onderwijs: de *klassevergadering* en de *vrije tekst* om het kind kans te geven zijn ervaringen in te brengen. De *drukpers* en een aantal illustratietechnieken om deze ervaringen vast te leggen en te vermenigvuldigen. De *schoolcorrespondentie* (uitwisseling van teksten en ander materiaal tussen scholen), het *vrije onderzoek*, het *werken in de tuin* en het *verzorgen van dieren* om het blikveld van de kinderen te verruimen en een actieve, onderzoekende houding te stimuleren.

De *natuurlijke leesmethode* en het *levend rekenen* waarin lezen en rekenen eerder gezien worden als een ontdekkingsstocht dan als het aanleren van foefjes. De *vrije expressie* om een veelzijdige ontwikkeling van het kind te stimuleren. *Betrokkenheid bij het werk en de organisatie* om het kind te confronteren met het dragen van verantwoordelijkheid.

In het kader van dit artikel kan ik niet alle technieken en hulpmiddelen uitgebreid beschrijven. Ik zal wel aangeven wat er zoal op een dag in een Freinetschool kan gebeuren.

We beginnen een dag met een vast punt, de *klassevergadering*. Dat is het moment waarop nieuwe ervaringen de klas inkomen. Vaak brengen kinderen dingen mee, waarover gepraat wordt, of ze hebben iets beleefd dat ze willen vertellen. De verhalen van de kinderen geven vaak aanleiding tot verder onderzoek.

Bijvoorbeeld: Jantje heeft op een dag röntgenfoto's bij zich van de gebroken arm van zijn broertje. Die foto wekt de nieuwsgierigheid van veel kinderen en de groep besluit een nader onderzoek in te stellen naar het maken van röntgenfoto's. Er volgt een uitstapje naar de röntgenafdeling van het ziekenhuis, dat in onze situatie praktisch naast de school ligt. Zo'n onderzoekje is samen met de kinderen nog veel verder uit te breiden. Er zit een natuurkundig aspect aan: fotografie, röntgenstralen; een biologisch aspect: het menselijk lichaam, etc.

Maar het is lang niet altijd zo gemakkelijk om door te gaan op de verhalen van de kinderen en soms lukt het helemaal niet.

Op de dag zijn er ook momenten waarop de kinderen een *vrije tekst* kunnen schrijven. De vrije tekst is een schriftelijke neerslag van de ervaringen, gedachten, ideeën van de kinderen. De kinderen schrijven als er aanleiding toe is. De vrije tekst moet een spontane uiting zijn. Dus geen opstel met een vrij onderwerp! Daarom zullen we de tekst, hoe gebrekkig de vorm soms ook is, nooit met een rode pen benaderen. Van tijd tot tijd wordt er een tekst uitgekozen, omdat deze zo aanspreekt, dat de kinderen vinden dat de tekst gezet en gedrukt moet worden. Na het uitkiezen komt de tekst op het bord en worden de fouten er gezamenlijk uitgehaald. Allerlei spellingsregels en regels voor zuiver schrijven, zinsbouw, interpunctie passeren de revue.

Dan wordt de tekst door een groepje kinderen gezet en gedrukt en ge-

illustreerd. De andere kinderen werken op dat moment aan andere dingen volgens hun eigen voor de week gemaakte werkplan. Als de tekst gedrukt is, dient ze als leermateriaal voor de hele groep. Om er 'taal' over te geven. Alle mogelijke taalactiviteiten kunnen aan bod komen: ontleden, verkleinwoorden, meervoudsvormen, etc. De tekst kan aanleiding geven iets verder uit te diepen door bronnenstudie (boeken, tijdschriften, kranten, interviews), of tot het maken van een excursie, of tot het uitnodigen van iemand in de klas. Misschien moeten er metingen gedaan worden (rekenen), of is een natuurkundig experimentje nodig om iets uit de tekst te kunnen begrijpen.

Een probleem dat we tegenkomen bij het schrijven van vrije teksten is, dat de kinderen (met heel wat jaren klassikaal onderwijs achter de rug) niet spontaan hun gedachten kunnen uiten. Ze schrijven vaak nog onnatuurlijke verhalen. Niet zo verwonderlijk, want kinderen en volwassenen leven onder een constante verdooving van films, televisie, strips, woon- en eetcultussen, enzovoort. Er komt uit, wat er in gestopt is. Onze ervaring is, dat als de teksten functioneel worden, wanneer we met de tekst gaan werken, ze als uitgangspunt nemen voor het gebeuren in de klas, ze gelezen worden door anderen, dat dan de kinderen gestimuleerd worden om te schrijven. Ze groeien dan langzaam naar spontaner uitingen toe.

Tot slot

Misschien klinken in dit verhaal te weinig onze mislukkingen en teleurstellingen door en krijgt u ten onrechte de indruk dat als je maar de Freinettechnieken gebruikt, je onderwijs probleemloos verloopt.

Dat is natuurlijk niet zo. We proberen wel onze problemen bespreekbaar te maken en op te lossen samen met de andere werkers in de Freinetbeweging, die met dezelfde soort problemen zitten.

We hopen in elk geval dat u geïnteresseerd bent geraakt in de pedagogiek van Freinet. Als u meer informatie wilt, of als u iets met de ideeën van Freinet in uw eigen praktijk wilt gaan doen, dan kunt u altijd contact met ons zoeken.